

NERINGA MARKAUSKAITĖ
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Akmenynės bažnyčia: šaltinių ir ikonografijos tyrimai

Anotacija. Prie Šalčininkų–Turgelių kelio įkurto Akmenynės dvaro valdoje kelis šimtmečius stovėjusi bažnyčia iki XX a. neišliko. 1926–1928 m. įsteigta nauja Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia, kuri, kaip jos pirmtakė, iki šiol nepateko į architektūros tyrėjų akiratį. Šios bažnyčios tyrinėjimus paskatino XVI–XX a. pirmos pusės dvaro dokumentai, kurie saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (toliau – LMAVB) ir Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau – LVIA). Šaltinių ir iki šiol nedaug pažįstamos ikonografinės medžiagos tyrimai padeda atskleisti Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčios architektūros bruožus, įrangą, inventorių.

Esminiai žodžiai: Akmenynės dvaras ir bažnyčia, XVII–XIX a. pirma pusė; Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia, XX a. pirma pusė; architektūra; inventorių; kūrėjai.

Įvadas. XVI a. Vilniaus vaivadijoje, netoli Šalčininkų ir Mažosios Merkinės dvarelių, prie Kamenos upės, buvo žinoma ir Akmenynės, kitaip – Kamionkos¹, valda, kitame šimtmečiuje laikytina ir nemažu dvaru².

Tyrimo objektas – kelis šimtmečius Akmenynės dvaro valdose buvusi bažnyčia, kurios istorija mums visiškai nežinoma. Tikėtina, dėl šios priežasties nebuvo aptarta ir jos architektūra. Vienas iš straipsnio tikslų yra aptarti per kelis amžius šio dvaro valdose pastatytas bažnyčias. Lietuvos dvarų tyrinėjimuose ypač dažnai keliamas klausimas yra susijęs su išlikusiais dokumentais, inventoriais ir planais (Dambrauskaitė 2019; Misius 2012, 15–49; Puodžiukienė 2009, 77–101). Kelis šimtmečius Akmenynės dvaro valdoje buvusios bažnyčios tyrimą paskatino XVI a. ir XVIII–XX a. pirmos pusės šaltiniai, atrasti Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAVB RS). Iš jų minėtini seniausi mums žinomi dvaro inventoriai, kiti dokumentai, saugomi Pranciškaus Tičkovskio (F147) ir Akmenynės savininkų Renjė (F135) fonduose³.

Antrasis straipsnio tikslas yra aptarti Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčią, pastatytą 1928–1929 m. ir pabaigtą įrengti 4-ąjį dešimtmetį. Svarbu žinoti, kad pastaroji bažnyčia dar neįtraukta į XX a. pradžios (iki 1918 m.) bažnyčių architektūros tyrimus (Jankevičienė 2007, 2014; Puodžiukienė 2014). Apie bažnyčios autentišką išvaizdą liudija ne tik dokumentai, bet ir ikonografinė medžiaga. Straipsniu norima aptarti statybų laikotarpio bažnyčios architektūrą ir įrangą. Ne visas XX a. pirmos pusės inventorių iki šiol nustatytas. Dalis įgyta vėliau ar

¹ Akmenynė XVII–XX a. pirmos pusės dokumentuose buvo vadinama: Kamionka, Kamenka.

² XVI–XVII a. pirmos pusės dokumentuose paminėta nedidelė valda, dvarelis, o vėlesniuose dokumentuose – nemažas dvaras.

³ Tikėtina, kad dalis LMAVB saugomų dokumentų priklausė Akmenynės dvarui. Manoma, kad 4-ąjį dešimtmetį jie atiteko Vrublevskių bibliotekai.

galbūt perkelta iš kitų bažnyčių. Šios bažnyčios liturginių reikmenų identifikavimui, remiantis juose išlikusiais įrašais⁴, yra svarbus Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės parapinės bažnyčios meninių vertybių inventorių (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005).

Apie šią bažnyčią ir jos rėmėjus Heleną ir Liudviką Renigerius⁵ rašyta 4-ojo dešimtmečio periodinėje spaudoje (E.K.M. 1936; Bogdanowiczowa 1937). Šalčininkų krašto paminklams skirtame leidinyje užsimenama apie Akmenynės dvarą XX amžiuje (Buchaveckas 1992, 190). Kai kurie duomenys apie Akmenynės bažnyčią pateikti Rytų Lietuvai skirtose paminklų enciklopedijoje ir Lietuvos bažnyčioms skirtuose leidiniuose (Kviklys 1986, 109–111; Misius et Šinkūnas 1993, 573; *Kultūros paminklų enciklopedija* 1996, 1:214).

Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčios ir archyvinių dokumentų tyrimai vykdyti lyginamuoju metodu. Jis padeda atskleisti architektūros ir įrangos savitumą XX a. 3–4-uoju dešimtmečiais. Minėtinas Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) saugomas projektas, kiti su jos statybomis susiję dokumentai⁶. Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčios įrangos tyrimams reikalingos medžiagos galima rasti LMAVB Rankraščių skyriuje. Šiems tyrimams taip pat vertingos 4-ojo dešimtmečio nuotraukos, dabar saugomos Bibliotekos Retų spaudinių skyriaus (toliau – LMAVB RSS) rinkiniuose⁷.

Dvaras ir bažnyčia XVI–XIX a. pirmoje pusėje. Ankstyviausias šaltinis, kuriame paminėta Marcinui Piotrovičiui Goščevičiui (Marcin Piotrowicz Gościewicz) priklausanti Akmenynės valda, yra 1529 m. gegužės 9 d. protestacija⁸. Apie Akmenynės valdą, tuomet priklausiusią Jonui Olechovičiui Rimšai (Jan Olechowicz Rymza), užsimenama ir 1562 m. dokumente. Jame nurodoma, kad ją įsigijo Steponas Michailovičius Lopata (Stefan Michailowicz Lopata) ir jo brolis Vaitiekus Andrejevičius (Woyciech Andrejewicz Lopata (?))⁹.

Manoma, kad Akmenynės dvarelyje XVII a. pirmoje pusėje jau buvo archyvas. Apie tai žinoma iš Vilniaus Pilies teismo rašto, kuriame parašyta, kad 1625 m. balandžio 15 d. sudegė dvaro dokumentai¹⁰. 1663 m. šis dvaras priklausė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės artilerijos kapitoniui Kristupui Eigirdui (Krzysztof Eygird, 1620–?) ir jo sutuoktinei Onai iš Šveiterių, kurie šią valdą be trobesių (matyt, buvo sudegę ir neatstatyti) užstatė 1663 m. Naugarduko kaštelionui LDK artilerijos generolui Mikalojui Vladislavui Judickiui (Mikołaj Władysław Judycki, apie 1610 – apie 1670)¹¹.

Vienas ankstyviausių Akmenynės dvaro inventorių, tuomet valdytoju buvus Ašmenos pastalininkiui Jurgiui Laurynui Zemilai (Jerzy Wawrzyniec Zemilla, ?–1701), surašytas 1681 m. balandžio 26 dieną. Jame aprašomas dvaras buvo įkurtas prie Kamenos upės. Dvaro medinių pastatų stogai buvo dengti lentelėmis, galbūt malksnomis. Prie namo, kuriame nuolat gyvendavo arba retsykais įsikurdavo dvarininkas su šeima, driekėsi daržai. Šalia stovėjo kluonai, svirnai, kiti trobesiai, prie upės – pirtis¹².

4 Dalis Akmenynės bažnyčios liturginių indų ir kitų reikmenų buvo parodyti Vilniaus arkivyskupijos Bažnytinio paveldo muziejuje surengtoje parodoje „Kolekcininko kabinetas“ 2015–2016 metais.

5 XX a. 3–4 dešimtmečiais jie pasirašinėdavo: Reniger, Renigerowa, Renigerowie.

6 Akmenynės bažnyčia, Vilniaus pavietas, LVIA F694, ap. 5, b. 2181.

7 Akmenynės bažnyčios fotografijų Vrublevskių bibliotekai 4-tajame dešimtmetyje perdavė kunigas Pranciškus Tičkovskis (Franciszek Tyczkowski, 1891–1982).

8 LMAVB RS F135-1.

9 Dokumente nurodoma nedidelė valda (*imieniczko*). Žr.: Akmenynės žemės pardavimo dokumentas, s.l., 1562 m. balandžio 8 d., LMAVB RS F135-2.

10 Išrašas apie sudegusius Akmenynės dvaro dokumentus, s.l., 1625 m. balandžio 15 d., LMAVB RS F135-3.

11 Intromisija dėl Akmenynės valdos užstatymo, s.l., 1663 m. balandžio 25 d., LMAVB RS F135-9.

12 Inwentarz Maiętnosci Naszej Kamionki w Wojewodztwie Wilenskim ..., s.l., 1681 m. balandžio 26 d., LMAVB RS F147-871, lap. 1–3.

Šiame inventoriuje bene pirmą kartą iš mums pažįstamų šaltinių paminėta medinė Akmenynės bažnyčia¹³. Stokojant duomenų, nedrašu jos statytoju laikyti Jurgį Lauryną Zemilą. Manoma, šią dvaro valdą jis buvo įsigijęs su bažnyčia. Joje buvo keturi langai, stogas medinių malksnų, virš jo iškeltas bokštelis. Ši bažnyčia labiau priminė koplyčią – viduje buvo įrengtas vienintelis altorius. Čia stovėjo ir keletas medinių stalių, skirtų liturginiams reikmenims. Inventoriuje paminėtos medinės žvakidės ir krucifiksai, o apie liturginius indus ir kitus reikmenis neužsimenama. Jame paminėti ir paveikslai, tapyti ant medžio lentų: vienas iš jų vadinamas „Švč. Mergele Marija Didžiąja“¹⁴, antras – „Čenstakavos Švč. Mergele Marija“, taip pat paveikslai tapyti ant drobės: „Karmelio Švč. Mergelė Marija“, vadinama *Decor Carmelo*¹⁵, (galbūt Švč. Mergelė Marija Škaplierinė) ir „Šv. Vyskupas Stanislovas“; kiti atvaizdai ant popieriaus, piešiniai arba grafikos raižiniai, kai kurie vadinami itališkais.

XVIII a. pabaigoje dvaro savininkams Mykolui ir jo sutuoktinei Bogumilai iš Judickių de *Kvatro* Karengoms (de *Quatro vel* Karėga) perduodant dvarą būsimajam savininkui Bonifacui Dombrowskiui, 1774 m. liepos 30 dieną buvo surašytas kitas dvaro inventoriūs.

Tuo metu dvaro trobesiai stovėjo taip pat prie upės. Vienas iš jų – rezidencinis namas, už jo daržai ir vaiskrūmių sodas, kuriame įrengtos kelios altanos ir ledainė. Tolėliau stovėjo keli kluonai ir svirnai, kelios sūrinės ir kelios kalvės. Rezidencinis namas malksnų stogu, abu galus jungė aštuonių kolonų portikas. Langai buvo iš puikaus stiklo, su langinėmis. Jo viduje sumūryti židiniai ir krosnys, dauguma kambarių sienų apkaltos lentelėmis, suklotos lentinės grindys, o pagalbinėse patalpose jos buvo plūktos iš molio. Didžiojo kambario sienas dekoravo dvejų rūšių, siuvinėto audinio ir popieriaus apmušalai. Kambaryje kabėjo ant popieriaus piešti atvaizdai¹⁶.

Iš dvaro vieškelis vedavo į bažnyčią. Pagal inventorių, tuomet Akmenynėje stovėjo apgriuvusi šiaudiniu stogu koplyčia. Neaišku, ar ji išliko iš XVII amžiaus, ar buvo pastatyta XVIII amžiuje. Netoliese stovėjo jau naujoji medinė bažnyčia malksnų stogu. Vienoje bažnyčios pusėje virš įėjimo iškeltas metalinis kryžius, kitoje – iš metalo padirbinta Švč. Mergelės Marijos monograma.

XVIII a. pabaigoje Akmenynės bažnyčia buvo su septyniais langais, du iš jų – zakristijoje. Priangyje buvo įrengti mediniai laiptai į chorą, prie vienintelio altoriaus įtaisyta staliaus darbo baliustrada. Altorius buvo apmuštas audeklu, manoma, drobe, su ištapytu antepediumu. Jo cimborija aptraukta rausvu, galbūt rausvomis gėlėmis dekoruotu, popieriumi, čia pastatytas medinis krucifiksas, šalia – šventųjų relikvijos. Altoriuje kabėjo ant medžio lentų tapytas *Švč. Mergelės Marijos* paveikslas, kurį dengė, manoma, skardos ar lentos uždanga, įsupta į audinį. Švč. M. Marijos galvą puošė akmenėliais dabinta diadema, ją pačią puošė vėriniai, keli jų buvo iš perlų.

Bažnyčioje kabėjo „Viešpaties Jėzaus“, „Čenstakavos Švč. Mergelės Marijos“, „Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo“, ir, manoma, „Šv. Antano Paduviečio“, paveikslai, taip pat paveikslai ant popieriaus, piešiniai arba raižiniai, spėjama, panašūs į buvusius XVIII a. dvaro rezidenciniame name ir XVII a. bažnyčioje¹⁷. Zakristijos spintose buvo saugomos taurės, patenos, žvakidės, mišiolai, arnotai, albos, kamžos, humerolai¹⁸.

13 Inventoriuje ji vadinama bažnytėle (*kościółek*). Žr.: Ibid., lap. 2.

14 *Obraz Najświętszey Panny Maioris*. Žr.: Ibid., lap. 2.

15 *Obraz Najświętszey Panny ... Sub Titulo Decor Carmelo*. Žr.: Ibid., lap. 2.

16 Inwentarz majątnosci Kamionka nazwaney w Woiewodztwie Wilenskim ..., s.l., 1774 m. liepos 30 d., LMAVB RS F147-863, lap. 3–8.

17 Ibid., lap. 3–4; Inwentarz Maiętnosci Naszej Kamionki w Wojewodztwie Wilenskim ..., s.l., 1681 m. balandžio 26 d., LMAVB RS F147-871, lap. 2.

18 Inwentarz majątnosci Kamionka nazwaney w Woiewodztwie Wilenskim ..., s.l., 1774 m. liepos 30 d., LMAVB RS F147-863, lap. 10.

XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pirmoje pusėje Akmenynės dvarą valdęs Ašmenos pakamaris Tadas Vežbovičius (Tadeusz Wierzbowicz, 1763–1839), spėjama, buvo unitas. Tai liudija šio dvarininko su unitų kunigu Jonu Misevičiumi (Jan Misiewicz) surašyta sutartis. Joje paminėta, kad jis sutinka atvykti į Akmenynės bažnyčią per įvairias šventes, taip pat per egzekviją¹⁹.

Akmenynės valdų plane, sudarytame 1834 m. geometro Jeronimo Kačinskio (Hieronim Kaczyński), pastatai išdėstyti prie Kamenos upės, parodytas Akmenynės kaimas ir netoliese – bažnyčia²⁰. XIX a. 4-ojo dešimtmečio dokumente užsimenama, kad XIX a. pradžioje buvo pasklidęs gandas apie tai, kad bažnyčią norėta pertvarkyti į cerkvę. Išsigandę gyventojai ją nurentė dalimis²¹. Bažnyčia galėjo būti ir padegta, o likusios sienos nugriautos (Bogdanowiczowa 1960, 184). Tačiau ji veikė iki 1834 metų, nes šiais metais parengtame Akmenynės valdų plane ji dar buvo pažymėta. XX a. 4-ojo dešimtmečio dokumente užsimenama, kad dalį bažnyčios inventorius pavyko išgelbėti. Paminėtinas Švč. Mergelės Marijos atvaizdas, garsėjęs stebuklingomis malonėmis. Minėtame dokumente užsimenama, kad portatilį išvežė kunigas Vainilavičius (Woyniłłowicz)²². Galima manyti, kad jis būdavo kviečiamas į Akmenynės bažnyčią laikyti pamaldų. Ji buvo Turgelių bažnyčios filija (Holowiński 1854, 20).

Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia. Apie XX a. pirmos pusės dvarą nedaug turime duomenų. Amžiaus pradžioje jis priklausė Juozapui Vežbovičiui (Józef Wierzbowicz, 1848?–1908). Iki mūsų laikų išlikęs 1902 m. dvaro miškų planas leidžia manyti, kad tuomet Akmenynės valda priklausė šiam dvarininkui²³. Po jo mirties šio dvaro valdytoja buvo Elena Vainilavičiūtė (Wojniłłowiczówna) iš Vežbovičių (Helena Renigerowa, 1880 – po 1945). Ištekėjusi už gydytojo Liudviko Renigerio (Ludwik Reniger, 1860–1941), Akmenynėje ji įsikūrė 3-ąjį dešimtmetį. Manoma, kad tuomet dvaro pastatai buvo remontuojami, kai kurie iš jų sunykę²⁴.

Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčios statyba pradėdama rūpintis beveik po metų, kai 1925 m. gegužės 17 d. šventąja buvo paskelbta karmelitė Teresė iš Lizjė (Thérèse de Lisieux, Thérèse Marten, 1873–1897). Tai buvo pirmoji Vilniaus arkivyskupijos bažnyčia, pavadinta Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės vardu²⁵.

Akmenynės dvaro savininkė Renigerienė padovanojo žemės sklypą bažnyčios statybai²⁶. 1926 m. vasario mėnesį jau buvo įsteigtas statybomis rūpinęsis komitetas, tais pačiais metais pradėdamos rinkti aukos²⁷. Bažnyčios architektūros projektas buvo parengtas 1926 m. gegužės 15 d. ir tų pačių metų rugpjūčio 10 d. patvirtintas Vilniaus arkivyskupijos turto administracinės tarybos²⁸. Projekte įrašyta Antano Filipavičiaus-Duboviko (Antoni Filipowicz-Dubowik,

19 Kun. Jono Misevičiaus sutartis su Akmenynės dvarininku Tadu Vežbovičiumi dėl pamaldų Akmenynės bažnyčioje, s. l., 1799 m. gegužės 2 d., LMAVB RS F147-865.

20 Akmenynės valdų planas, s. l., 1834 m. rugpjūčio 6 d., LMAVB RS F229-927.

21 Seniausios žinios apie Akmenynės bažnyčią, s. l., [193-], LMAVB RS F147-368, lap. 5.

22 Ibid.

23 Akmenynės dvaro miško valdų planas, s. l., 1902, LMAVB RS F135-215.

24 Po Antrojo pasaulinio karo, iš Akmenynės išvykus Renigerienei, kai kurie pastatai buvo nukelti, kiti atiduoti kolūkiui (Buchaveckas 1992, 191).

25 Pavilnio Kristaus Karaliaus ir Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia pastatyta 1935 metais. XX a. pirmoje pusėje Lietuvoje Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčios pastatytos: Sangrūdoje – 1930, Paveisininkuose – 1932, Raudondvaryje – 1938 metais. Gulbinėnuose bažnyčia įsteigta 1948 metais viename iš dvarui priklausiusių ir pertvarkytų pastatų.

26 Elenos Renigerienės laiškas nežinomam asmeniui, Akmenynė, 1932 m. kovo 26 d., LMAVB RS F147-577, lap. 2.

27 Šis komitetas jau buvo įsteigtas 1926 m. vasario mėnesį. Žr.: Akmenynės koplyčios statybos komiteto pirmininko kun. Leono Lavcevičiaus (Leon Ławcewicz) raštas Vilniaus arkivyskupijos kurijai, s. l., 1926 m. vasario 18 d., LVIA, F694, ap. 5, b. 2181, lap. 1; Kun. Leono Lavcevičiaus raštas Vilniaus arkivyskupijos kurijai, Akmenynė, 1926 m. rugpjūčio 5 d., LVIA, F694, ap. 5, b. 2181, lap. 3; Kun. Povilo Šepeckio (Paweł Szepcecki) raštas Vilniaus arkivyskupijos kurijai, Turgeliai, 1926 m. spalio 25 d., LVIA, F694, ap. 5, b. 2181, lap. 9.

28 Akmenynės bažnyčios statybos projektas, s. l., 1926 m. gegužės 15 d., LVIA F694, ap. 5, b. 2181, lap. 5–6.

1865–1930) signatūra ir minėtos Arkivyskupijos administracinės tarybos aprobacija. 1926 m. gegužės 26 d. statybų aplinkraščiai, pažymėti Filipavičiaus-Duboviko antspaudu, rodo, kad jis vadovavo Akmenynės bažnyčios statybai²⁹. Po kelių metų jis ėmėsi ir klebonijos, projektuotos Eduardo Riaubos (Edward Rouba, 1857 – apie 1938), statybų³⁰.

Filipavičius-Dubovikas buvo gerai žinomas kaip statybų vadovas (Lukšionytė-Tolvaišienė 2000, 24)³¹. Jau XX a. pradžioje jis pradėjo projektuoti ir statyti bažnyčias. Minėtinos kelios iš jų: Parudaminio Kristaus Atsimainymo, Paparčių Šv. Vyskupo Stanislovo ir Šv. Pranciškaus Asyžiečio, Medininkų Švč. Trejybės ir Šv. Kazimiero bažnyčios bei Rudnios Švč. Mergelės Marijos Nuolatinės Globėjos bažnyčia.

Palyginus Akmenynės bažnyčią su kita Filipavičiaus-Duboviko projektuota Medininkų Švč. Trejybės ir Šv. Kazimiero bažnyčia, galima pastebėti panašių sprendimų: bokšto viršutiniame tarpsnyje įrengtą varpinę su atviromis angomis, taip pat jo tarpsnius paryškinančias stogines³².

Akmenynės bažnyčia pastatyta iš patašytų rąstų ant mūrinio cokolio. Kaip ir projekte, ji stačiakampio plano, su trisiene apside ir dviem prišlietomis zakristijomis. Jos priekiniame fasade suprojektuotas bokštas. Jis ir nedidelis bokštėlis virš stogo užbaigti piramidiniais stogais³³.

Palyginus bažnyčios projektą su 4-ojo dešimtmečio nuotraukomis, reikia pastebėti, kad statybų metu projektas buvo keičiamas. Tuomet fasade, virš durų, įstatytas suporintas langas, o virš jo – kryžminis keturių trikampių langas. Šio nemažo lango nėra projekte: virš durų parodytas kitokios formos kryžminis langas³⁴. Dabar fasadą puošiantis Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės atvaizdas, manoma, atsirado po statybų.

Reiktų paminėti, kad jau statybų metu įstatytos dvivėrės durys išsiskyrė įstrižomis sąramomis. Šventorius buvo apjuostas akmens mūro tvora su varteliais, jų stulpelius jau 4-ąjį dešimtmetį puošė metaliniai kryžiai³⁵. Pastato fasadai buvo apkalti medinėmis lentelėmis. Bokšto tarpsniai išsiskyrė įžambių ir gulsčių lentelių apkalais, suteikiančiais jam dekoratyvumą³⁶. Manoma, kad bokštą ir kitus fasadus apkalė meistras Pacina (Pacyna). Jis pagamino bažnyčios duris bei laiptus į chorą³⁷. 4-ojo dešimtmečio pradžioje bažnyčia dar nebuvo dažyta, jos vidus neapkaltas medinėmis lentelėmis. Šiuo laikotarpiu pastatytas klasicistinių formų medinis altorius su pusapskrite arka ir antablementu³⁸. Galima spėti, kad altorių projektavo Filipavičius-Dubovikas, o jį pagamino jau anksčiau minėtas meistras Pacina.

29 Akmenynės bažnyčios ir klebonijos statybos dokumentai, s.l., 1926–1939, LMAVB RS F147-369, lap. 1–6.

30 Akmenynės klebonijos projektas, s.a., LMAVB RS F147-375; Akmenynės bažnyčios ir klebonijos statybos dokumentai, s. l., 1926–1939, LMAVB RS F147-369, lap. 13–16. Filipavičiui-Dubovikui mirus, kleboniją baigė statyti ir įrengti nežinomas architektas.

31 XIX a. paskutiniajame dešimtmetyje Filipavičius-Dubovikas dirbo architekto pagalbininku Sankt Peterburge. Grįžęs į Vilnių, apie 1898 m. dirbo miesto valdyboje, vėliau – įvairiuose projektavimo ir statybos biuruose.

32 Reikia pastebėti, kad dabar Akmenynės bažnyčios bokšto viršutiniame tarpsnyje įstatyti langai. Prie Medininkų bažnyčios vėliau pastatyta varpinė. Tuomet bokštas prarado varpinės funkciją, bet viršutiniame tarpsnyje išliko atviros angos.

33 Akmenynės bažnyčios statybos projektas, s.l., 1926 m. gegužės 15 d., LVIA F694, ap. 5, b. 2181, lap. 5.

34 Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia, 1933 (nuotrauka), LMAVB RSS Fg1-623, lap. 4; Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia (atvirukas), fot. E. Zdanowski (Wilno, 1932), LMAVB RSS Fg1-623, lap. 16; Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia, 1933 (atvirukas), LMAVB RSS Fg1-623, lap. 18; Akmenynės bažnyčios statybos projektas, s.l., 1926 m. gegužės 15 d., LVIA F694, ap. 5, b. 2181, lap. 5.

35 Pastarieji kryžiai neišliko (*Kultūros paminklų enciklopedija* 1996, 1:214). Dabar vartelių stulpus puošia jau vėliau, manoma, XX a. antroje pusėje sukurti kryžiai.

36 Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia (atvirukas), fot. E. Zdanowski (Wilno, 1932), LMAVB RSS Fg1-623, lap. 17; Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia, 1933 (atvirukas), LMAVB RSS Fg1-623, lap. 18.

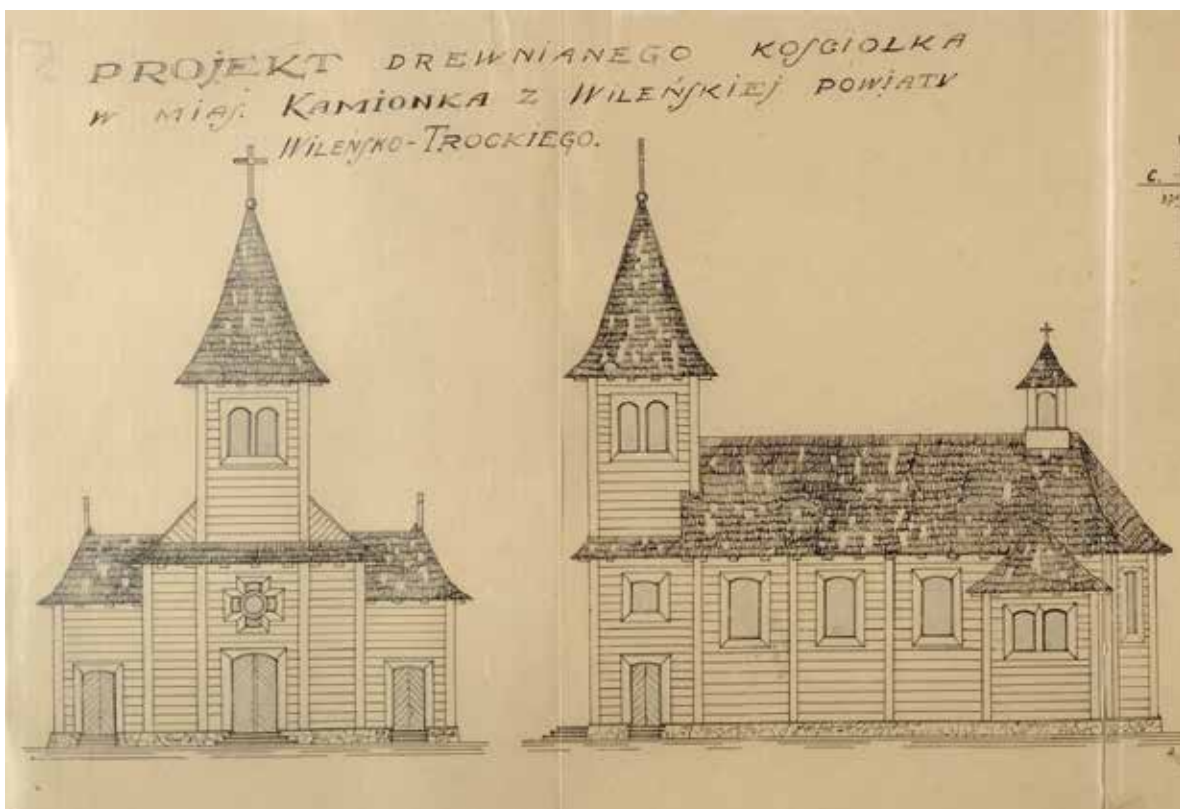
37 Šiame dokumente Pacinos vardas nenurodomas. Žr.: Akmenynės bažnyčios ir klebonijos statybos dokumentai, s.l., 1926–1939, LMAVB RS F147-369, lap. 10.

38 Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia Akmenynėje, [1932] (nuotrauka), LMAVB RS Fg1-624, lap. 1. Dabar altoriuje pastatytos dvi medinės serafimų skulptūros. Žr.: Dvi porinės šešiasparnių serafimų skulptūros. Lietuva, XVII a. (?); medis, drožyba, polichromija (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005, Nr. III, 1). Šios skulptūros galėjo būti Akmenynės bažnyčioje XVIII a. ar XIX a., arba į ją galėjo būti atkeltos XX a. iš nežinomos bažnyčios. Žinoma, kad XX a. antroje

Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia. Neringos Markauskaitės nuotrauka, 2022

Kaczyński, Hieronim. Akmenynės valdy planas. 1834 m. rugpjūčio 6 d. Fragmentas. LMAVB RS F229-927

Filipavičius-Dubovikas, Antanas. Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus bažnyčios projektas. 1926 m. gegužės 15 d. Fragmentas. LVIA F694, ap. 5, b. 2181, lap. 5

Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės paveikslas buvo atvežtas į bažnyčią 1927 metais. XX a. 4-ojo dešimtmečio dokumente užsimenama apie paveikslo tapytoją – Vilniaus Šv. Arkangelo Mykolo bernardinų vienuolyno seserį Prancišką Vežbicką (Franciszka Wierzbicka)³⁹. Neturint daugiau žinių apie šio paveikslo sukūrimą, galima teikti prielaidą, kad tuomet dar nedaug dailės studijavusi tapytoja galėjo nežinomo autoriaus atvaizdą atnaujinti arba pertapyti⁴⁰.

Šiame paveiksle Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresė pavaizduota stovinti danguje, apsupta debesų ir aplinkui sklendžiančių angelų. Prie širdies ji glaudžia rožėmis apgaubtą krucifiksą, o kita ranka barsto angelų renkamus žiedus. Paveikslo ikonografija liudija, kad jo autorius galėjo pasiremti pirmaisiais Šv. Teresės iš Lizjė atvaizdais, bet jų nekopijavo. Vieni pirmųjų šventosios atvaizdų siejami su jos sesers, taip pat karmelitės, Marijos Celinos⁴¹ piešiniais (Smilingytė-Žeimiene 2009, 158). Jų kopijos ir maldyno paveikslėliai jau XX a. 3-įjį dešimtmetį pasklido po įvairias šalis. Šie atvaizdai dažniausiai perteikė figūros iki pusės kompoziciją, joje šventoji laiko krucifiksą ir rožes. Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresė šiuo laikotarpiu retai būdavo vaizduojama visa figūra⁴².

Bažnyčios inventoriūs. Viename 1936 m. *Vilniaus kurjerio* numeryje išspausdintame straipsnyje užsimenama, kad bažnyčios įrangą sukūrė dailininkai iš Vilniaus, tačiau apie juos nebuvo tuomet rašoma (E.K.M. 1936). Akmenynės bažnyčios inventoriumi 3-iojo dešimtmečio pabaigoje rūpinosi kunigas Tičkovskis. Jis ir galėjo pakviesti prie bažnyčios įrangos prisidėti Vilniaus Stepono Batoro universiteto⁴³ Dailės fakulteto dėstytojus ir studentus.

Tuomet šiame Dailės fakultete dėstę dailininkai savo kūryba įsitraukė į miesto kultūros moderninimo procesą. Stepono Naremskio (Stefan Narebski, 1892–1966) visuomeninių ir sakralinių pastatų projektai atskleidė naują požiūrį į XX a. pirmosios pusės pastato interjerą⁴⁴. Pagal Jurgio Hopeno (Jerzy Hoppen, 1891–1969) projektą dekoruota Lentvario Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelės Marijos bažnyčia. Šio fakulteto Monumentaliosios tapybos katedros vadovo Liudomiro Slendzinskio (Ludomir Sleńdziński, 1889–1980) ištapytos Vilniaus ūkio banko patalpos perteikė ano laikmečio visuomeninio interjero įvaizdį. Taip pat Ferdinando Ruščico (Ferdynand Ruszczyk, 1870–1936) kurti taikomojo pobūdžio dailės pavyzdžiai šiandieną padeda suprasti, kad šiam dailininkui buvo svarbu įsitraukti į miesto iškilmes ir procesijas⁴⁵.

Iki mūsų laikų Akmenynės bažnyčioje išliko indas švęstam vandeniui, kurį Vilniuje iš granito iškalė J. Šemetavičius (Szemetowicz)⁴⁶. Visai tikėtina, kad modernistinis indas buvo sukurtas pagal nežinomo dailininko piešinį. Taip pat ir kredensas, skirtas liturginiams reikmenims, buvo pagamintas pagal dailininko Petro Žingelio (Piotr Żyngiel, 1898–1983) projektą. Mano-

pusėje, prieš 1963 m., Akmenynės bažnyčiai atiduota dalis inventoriaus iš Anžadavo bažnyčios, dabar Baltarusijos teritorijoje. Ši inventorių, išskyrus liturginius indus, šiandien nėra galimybių identifikuoti.

39 Seniausios žinios apie Akmenynės bažnyčią, s. l., [193-], LMAVB RS F147-368, lap. 6.

40 Vežbicka 1928 m. studijavo Vilniaus Stepono Batoro universitete, Dailės fakultete, taip pat 1928–1938 m. – Vaizduojamojo meno akademijoje Romoje. Ji sukūrė Vilniaus Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos, Gailestingumo Motinos paveikslo kopiją. Dailės studijoms ją, matyt, paskatino pastarąjį paveikslą restauravęs prof. Jonas Rutkovskis (Jan Rutkowski, 1881–1940). Jis tuomet palankiai atsiliepė apie sesers Vežbickos tapytą kopiją (Paciuszkiewicz 2001, 25–84).

41 Prancūziškai Marie Céline Martin (1869–1959), Šv. Teresės iš Lizjė sesuo.

42 Tokių atvaizdų, kaip Akmenynės bažnyčios paveikslas, buvo nedaug. Minėtinas 1934 m. Broniaus Šaliamoro (1893–1976) tapytas paveikslas Išlaužo Švč. Mergelės Marijos Krikščionių Pagalbos bažnyčiai.

43 Toliau straipsnyje – Vilniaus universitetas.

44 Naremskis prižiūrėjo Lentvario bažnyčios vidaus baigiamuosius darbus. Jis parengė Vilniaus Rotušės pertvarkymo ir pritaikymo projektą (Jankevičiūtė 2012, 71; Butvilaitė 2020, 185).

45 Hopenas atkūrė sieninės tapybos dekorą Vilniaus universitete, 1929 m. Pranciškaus Smuglevičiaus ir 1930 m. Jokymo Lelevelio salėse. Ruščicas 1922 m. sukūrė Šv. Kazimiero sarkofago projektą 400 metų kanonizavimo sukakties minėjimui, taip pat 1927 m. puošnių neštuvų projektą Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos, Gailestingumo Motinos paveikslo karūnavimo iškilmei.

46 Šio akmens meistro vardas šiame dokumente nenurodytas. Žr.: Seniausios žinios apie Akmenynės bažnyčią, s. l., [193-], LMAVB RS F147-368, lap. 6.

ma, kad kredensas buvo atvežtas į bažnyčią apie 1930 metus. Jis vienas iš zakristijos komplekto baldų (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005)⁴⁷. Žingelis tuomet studijavo Vilniaus universiteto Dailės fakultete (*Kształcenie artystyczne w Wilnie* 1996, 382). Apie naują ir įrangos stokojančią bažnyčią jis galėjo sužinoti iš dėstytojų, galbūt ir interjero projektavimą dėsčiusio Ruščico. Ir šiandien kredensas atpažįstamas iš rusvos intarsijos, kuria autorius pabandė perteikti monstranciją. Staliaus darbo klausykla su atkalte užbaigiančiu kryželiu, galėjo būti taip pat pagaminta pagal Žingelio projektą. Šiai bažnyčiai jis galbūt atidavė ir XX a. pirmoje pusėje tapytą paveikslą „Švč. Jėzaus Širdis“⁴⁸.

Brolių Felczyńskių varpų liejimo įmonės Kalušė išlikusi sąskaita perteikia žinių apie bažnyčios varpą, spėjama, išlikusį iki mūsų dienų. Šioje liejykloje išlietas varpas buvo išsiųstas į Akmenynę 1929 m. rugpjūčio 31 dieną⁴⁹. Tikėtina, į bažnyčios bokštą jis buvo įkeltas tų pačių metų rudenį.

Dalį Akmenynės bažnyčios liturginių indų ir reikmenų pagamino Mykolo Neviadomskio (Michał Niewiadomski) dirbtuvės⁵⁰. Sidabrinių ir bronzinių dirbinių dirbtuvės buvo žinomos jau 1888 metais. Tuomet jose buvo gaminami bažnytiniai indai, paveikslų aptaisai, kiti dirbiniai (Laucevičius et Vitkauskienė 2001, 364).

Neviadomskio dirbtuvėse buvo sukurtas prie tabernakulio statomas kryžius; jo postamentą pagamino Norblino dirbtuvės Varšuvoje⁵¹. Šiose Vilniaus dirbtuvėse buvo pagaminta ir komuninė⁵². Šv. Kūdikelio Jėzaus Teresės relikvijorius su angelais, pavaizduotais abipus rezervakulio, sukurtas Charevičiaus metalo dirbinių įmonėje⁵³. Neviadomskio dirbtuvėse 3-ajame ir 4-ajame dešimtmėčiais restauruoti ir pataisyti XVIII–XIX a. sukurti liturginiai indai. XVIII a. antrosios pusės monstrancijoje išgraviruota nauja signatūra: *M. NIEWIADOMSKI WILNO*, taip pat įrašas: *Kościół Sw. Teresy od Dzieciątka Jezus w Kamionce, kwiecień 1929*⁵⁴. XIX–XX a. sandūroje Leono Perkovskio dirbtuvėje pagamintoje taurėje išlikęs įrašas perteikia donatorių: *Do kościoła Sw. Teresy od Dzieciątka Jezus w Kamionce ofiarował Ks. Kanonik Rogowski 8 V 1929 r.*⁵⁵. Neviadomskio dirbtuvėse 1929 m. restauruota ir Sankt Peterburgo dirbtuvėse 1851 m. sukurta taurė, taip pat išsiskiria įrašai: *Ofiara do Kościoła Sw. Teresy od Dzieciątka Jezus w Kamionce, 3/X 1929 r.*⁵⁶.

Kryžiaus kelio stotis 1929 m. rudenį ėmėsi kurti Vilniaus universiteto Dailės fakultete studijavęs Gracijonas Achrem-Achremavičius (Gracjan Achrem-Achremowicz, 1899–1942).

47 Seniausias žinios apie Akmenynės bažnyčią, s.l., [193-], LMAVB RS F147-368, lap. 6; Zakristijos baldų komplektas: kredensas, fotelis, trys pakabos. Vilnius, 1930; medis, ažuolas; intarsija (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005, Nr. III, 6);

48 Paveikslas yra Akmenynės bažnyčios šoniniame Jėzaus Širdies altoriuje (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005, Nr. II, 2).

49 Akmenynės bažnyčios ir klebonijos statybos dokumentai, s.l., 1926–1939, LMAVB RS F147-369, lap. 28.

50 Toliau straipsnyje – Neviadomskio dirbtuvės.

51 Kryžius. Varšuva–Vilnius, W. Norblino metalo dirbinių įmonė; M. Neviadomskio dirbtuvės Vilniuje, XX a. 2–3-iasis dešimtmėčiai; sidabruotas metalas (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005, Nr. I, 13).

52 Komuninė. Vilnius, Neviadomskio dirbtuvės, XX a. 3-iasis dešimtmėtis; metalas, sidabravimas (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005, Nr. I, 7).

53 Relikvijorius Šv. Teresės Kūdikelio Jėzaus. Vilnius, Charevičiaus metalo dirbinių įmonė, XX a. 2–3-iasis dešimtmėčiai; sidabras, štampavimas, auksavimas (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005, Nr. I, 9). Toliau straipsnyje – Charevičiaus įmonė.

54 Monstrancija. XVIII a. antroji pusė; perdaryta arba remontuota Mykolo Neviadomskio dirbtuvėje Vilniuje, XX a. 3-iasis dešimtmėtis; sidabras, kalstymas, auksavimas, paprastas metalas (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005, Nr. I, 1).

55 Kielikas. Vilnius, Leono Perkovskio dirbtuvė, XIX–XX a. sandūra; sidabras, štampavimas, auksavimas (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005, Nr. I, 3).

56 Kielikas. Rusija, Peterburgas, meistras Karlas Bojanowskis, 1851; sidabras, kalstymas, liejimas, auksavimas (Maslauskaitė-Mažylienė et Vitkauskienė 2005, Nr. I, 2).

Apie šias stacijas užsimenama jo laiškuose kunigui Tičkovskiui⁵⁷. Manoma, kad sukurti stacijas Akmenynės bažnyčiai Achrem-Achremavičiui pasiūlė jo dėstytojas Slendzinskis⁵⁸. Šiuose laiškuose kalbama apie dar neįgyvendintus piešinius. Kryžiaus kelio stotis dailininkas norėjo sukurti linoraizinio technika, bet ar sumanymą baigė, nežinoma. Stacijas pabaigti jam trukdė įvairios aplinkybės. Achrem-Achremavičius jas kūrė toli nuo Vilniaus, tad galėjo neturėti šiems linoraiziniams reikalingų medžiagų ar, galbūt, nespėjo juos atspausdinti. Jau 1929 m. gruodžio mėnesį jis išvyko stažuotis į Londoną, Čelsio politechnikumą ir Grosvenoro modernaus meno mokyklą⁵⁹. Iki mūsų dienų likusias stacijas, sukurtas plokščiaspaudės grafikos technika, galima atpažinti vienoje iš 4-ojo dešimtmečio nuotraukų⁶⁰. Tačiau jos nedaug teprimena Achrem-Achremavičiaus tuomet sukurtus linoraizinius⁶¹. Galima manyti, kad šias Kryžiaus kelio stotis Akmenynės bažnyčiai sukūrė mums nežinomas grafikas.

Viename iš laiškų dailininkas užsimena apie galimybę susisiekti su Neviadomskio dirbtuvėmis, galbūt tikėdamasis jo dėmesio, kuriant liturginius reikmenis⁶². Išlikę Achrem-Achremavičiaus piešiniai, kaip pirminis sumanymo vaizdas, perteikia skirtingų liturginių reikmenų idėjas, ir leidžia manyti, kad tuomet jo sukurti projektai buvo pasiūlyti šioms dirbtuvėms⁶³.

Išvados. Akmenynės dvaro 1681 ir 1774 m. inventoriai liudija, kad šio dvaro valdose buvo pastatytos dvi medinės bažnyčios ir medinė koplyčia. XVII a. inventoriuje aprašyta bažnyčia dar nebuvo aprūpinta liturginiais indais ir kitais reikmenimis, o XVIII a. inventoriuje aprašyta bažnyčia kaip tik jų nestokojo. Šiose bažnyčiose buvo paveikslų, dauguma iš jų – Švč. Mergelės Marijos atvaizdai. Vienas iš šių paveikslų kabėjo abiejų bažnyčių vieninteliame altoriuje.

Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčios fundatore galima vadinti Akmenynės dvaro savininkę Renigerienę, padovanojusią sklypą dvaro žemėse. Akmenynės bažnyčios 1926 m. gegužės 15 d. architektūros projektas ir 1926 m. statybų dokumentai liudija, kad jį rengė ir bažnyčią iš pat pradžių statė A. Filipavičius-Dubovikas. Bažnyčios statybos komiteto raštai Vilniaus arkivyskupijos kurijai primena, kad statybų leidimas buvo duotas 1926 m. kovo 13 dieną, o Vilniaus arkivyskupijos turto administracinės tarybos aprobacija primena, kad projektas patvirtintas rugpjūčio 10 dieną. Akmenynės bažnyčios nuotraukos, padėjusios atkurti XX a. 4-tojo dešimtmečio pradžios architektūros bruožus, liudija, kad ją statant, buvo keičiamas projektas, palyginus tuomet pakeistas bokšto atviras angas ir skirtingų tarpinių langus.

Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės parapiinės bažnyčios meninių vertybių inventorių, pateikiantis skirtingų liturginių reikmenų įrašus, rodo, kad dalis jų, išskyrus Charevičiaus įmonėje sukurtą relikvijorių, buvo pagaminti M. Neviadomskio dirbtuvėse Vilniuje. Kitų dirb-

57 Gracijono Achrem-Achremavičiaus laiškas kun. Pranciškui Tičkovskiui, Antonovas (Antonow), 1929 m. rugsėjo 5 d., LMAVB RS F147-405, lap. 1; Gracijono Achrem-Achremavičiaus laiškas kun. Pranciškui Tičkovskiui, Antonovas, 1929 m. spalio 27 d., LMAVB RS F147-405, lap. 2; Gracijono Achrem-Achremavičiaus laiškas kun. Pranciškui Tičkovskiui, Ivenecas (Iwieniec), 1929 m. lapkričio 15 d., LMAVB RS F147-405, lap. 4; Gracijono Achrem-Achremavičiaus laiškas kun. Pranciškui Tičkovskiui, Londonas, 1929 m. gruodžio 22 d., LMAVB RS F147-405, lap. 5.

58 Achrem-Achremavičius su juo nenutraukė ryšių ir baigęs studijas. Žr.: Gracijono Achrem-Achremavičiaus laiškas kun. Pranciškui Tičkovskiui, Londonas, 1929 m. gruodžio 22 d., LMAVB RS F147-405, lap. 5.

59 Gracijono Achrem-Achremavičiaus laiškas kun. Pranciškui Tičkovskiui, Antonovas, 1929 m. spalio 27 d., LMAVB RS F147-405, lap. 2.

60 Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia Akmenynėje, [1932] (nuotrauka), LMAVB RS Fg1-624, lap. 1. Dabar šios stacijos yra pagalbinė Akmenynės bažnyčios patalpose.

61 Minėtinas Achrem-Achremavičiaus grafikos ciklas *Via Crucis*. Apie šį ciklą užsimenama Katažinos Kulpinkos straipsnyje (Kulpińska 2020, 37).

62 Gracijono Achrem-Achremavičiaus laiškas kun. Pranciškui Tičkovskiui, Antonovas, 1929 m. rugsėjo 5 d., LMAVB RS F147-405, lap. 1; Gracijono Achrem-Achremavičiaus laiškas kun. Pranciškui Tičkovskiui, Ivenecas, 1929 m. lapkričio 15 d., LMAVB RS F147-405, lap. 4.

63 Gracijono Achrem-Achremavičiaus piešiniai, s.l., [1929], LMAVB RS F147-369, lap. 121.

tuvių ir skirtingo meto sukurti liturginiai reikmenys, padovanoti Akmenynės bažnyčiai 3-iajame dešimtmetyje, buvo perkurti ir atnaujinti skirtingais įrašais.

Vilniaus universiteto Dailės fakultete studijavusio G. Achrem-Achremavičiaus 1929 m. rašyti laišakai liudija jo bendradarbiavimą su kunigu P. Tičkovskiu. Achrem-Achremavičius ryžosi parengti liturginių reikmenų projektą, taip pat buvo pradėjęs kurti Kryžiaus kelio stotis, kurioms pasirinko linoraižinio techniką. Tačiau šių stacijų jis galėjo ir nepabaigti. Akmenynės bažnyčioje 4-tojo dešimtmečio pradžioje kabėjusios Kryžiaus kelio stotys, išlikusios iki mūsų dienų, primena Achrem-Achremavičiaus, taip pat ir šia tema, sukurtus linoraižinius. Manoma, jos sukurtos kito dailininko.

XX a. 4-tojo dešimtmečio dokumentas liudija, kad dalis bažnyčios įrangos buvo sukurta 3-iojo dešimtmečio pabaigoje. 1927 m. į šią bažnyčią įneštas Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės paveikslas. Jis išsiskyrė šios šventosios atvaizdams nebūdinga kompozicija. XX a. 4-tojo dešimtmečio dokumente paveikslą autorė paminėta sesuo bernardinė P. Vežbicka. Atsižvelgiant į jos kūrybinę biografiją, galima prielaida, kad Vežbicka nežinomo autoriaus paveikslą galėjo atnaujinti ar pertapyti. Reikia paminėti ir kitus šios bažnyčios įrangos kūrėjus: Vilniaus akmens kalėją Šemetavičių, kuris iš granito sukūrė indą švęstam vandeniui ir Vilniaus universiteto Dailės fakultete studijavusį P. Žingelį, sukūrusį zakristijos kredenso projektą.

ARCHYVINIAI ŠALTINIAI

- Akmenynės bažnyčia, Vilniaus pavietas. F694. Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA).
 Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia. Fg1-623. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyrius (LMAVB RSS).
 Kamionkos savininkai Renjé. F135. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (LMAVB RS).
 Maslauskaitė-Mažylienė, Sigita et Birutė Rūta Vitkauskienė. 2005. Akmenynės Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės parapišės bažnyčios meninių vertybių inventorių. Vilniaus arkivyskupijos Bažnytinio paveldo muziejus.
 Rankraštiniai planai ir brėžiniai. F229. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (LMAVB RS).
 Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčia Akmenynėje. Fg1-624. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyrius (LMAVB RSS).
 Tičkovskis Pranciškus. F147. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (LMAVB RS).

LITERATŪRA

- Bogdanowiczowa, Zofija. 1937. „Wrażenia z Kamionki“. *Kurier Wileński*, 1937, 22 czerwca.
 Bogdanowiczowa, Zofija. 1960. *Gwiazdy i kamienia*. Londyn: Veritas.
 Buchaveckas, Stanislovas. 1992. *Šalčios žemė*. Vilnius: Mintis.
 Butvilaitė, Rasa. 2020. „Tarpukario Vilniaus visuomeniniai pastatai: institucijų, funkcijų ir architektūros įvairovė“. In *Tarpukario Vilnius: Dailės ir architektūros pavidalai 1919–1939 metais*, 180–211. Acta Academiae Artium Vilnensis 98. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
 Dambrauskaitė, Neringa. 2019. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų namai XVI a. – XVII a. pirmoje pusėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
 E.K.M. 1936. „Kamionka“. *Kurier Wileński*, 1936, 23 maja.
 Holowiński, Ignacy. 1854. *Executorium decretum de limitibus Dioecesis Vilnensis latum ab illustrissimo et reverendissimo domino metropolitano Ignatio Holowiński*. Vilnae: typis Josephi Zawadzki.
 Jankevičienė, Algė. 2007. *Lietuvos medinės bažnyčios, koplyčios ir varpinės*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.

- Jankevičienė, Algė. 2014. „Katalikų sakraliniai pastatai“. In *Lietuvos architektūros istorija*. T. 4, *Lietuvos etninė architektūra nuo seniausių laikų iki 1918 m.*, 226–273. Vilnius: Paveldas.
- Jankevičiūtė, Giedrė. 2012. „Bažnyčios dekoras“. In *Lentvario bažnyčia ir jos dekoras, 1905–1943*, 53–124. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus.
- Kształcenie artystyczne w Wilnie i jego tradycje: [katalog wystawy]*. 1996. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Kulpińska, Katarzyna. 2020. „Gracjan Achrem-Achremowicz: Vilnius Print-Maker, Graphic Designer, Bibliophile and Publisher“. In *Tarpukario Vilnius: Dailės ir architektūros pavidalai 1919–1939 metais*, 33–51. Acta Academiae Artium Vilnensis 98. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Kultūros paminklų enciklopedija*. 1996. T. 1, *Rytų Lietuva*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Kviklys, Bronius. 1986. „Akmenynė. Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės parapijos bažnyčia“. In Kviklys, Bronius. *Lietuvos bažnyčios*. T. 5, *Vilniaus arkivyskupija*, d. 2, *Vilniaus provincijos bažnyčios*, 109–111. Chicago, Ill.: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla.
- Laucevičius, Edmundas et Birutė Rūta Vitkauskienė. 2001. *Lietuvos auksakalystė: XVI–XIX amžius*. Vilnius: Baltos lankos.
- Lukšionytė-Tolvaišienė, Laima. 2000. *Istorizmas ir modernas Vilniaus architektūroje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Misius, Kazys. 2012. „Lietuvos dvarų sodybų istorinės raidos bruožai, šaltiniai ir tyrinėjimai“. In *Lietuvos dvarų sodybų atlasas*. T. 1, *Šilalės rajono savivaldybė*, 15–49. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Misius, Kazys et Romualdas Šinkūnas. 1993. *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius: Pradai.
- Paciuszkiewicz, Mirosław, SJ. 2001. *Matusia: Zakonnica, malarka, dobry człowiek*. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie.
- Puodžiukienė, Dalė. 2009. „Istoriniai šaltiniai XVI a. – XX a. pradžios medinės dvarų sodybų architektūros tyrinėjimuose“. In *Lietuvos dvarai: Kultūros paveldo tyrinėjimai*, 77–101. Acta Artium Academiae Vilnensis 55. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Puodžiukienė, Dalė. 2014. „Dvarų sodybų pastatai“. In *Lietuvos architektūros istorija*. T. 4, *Lietuvos etninė architektūra nuo seniausių laikų iki 1918 m.*, 374–462. Vilnius: Paveldas.
- Smilingytė-Žeimienė, Skirmantė. 2009. *Lietuvos bažnyčių dailė: XX amžiaus I pusė*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.

NERINGA MARKAUSKAITĖ

The Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of the Sciences

The Akmenynė Church: A Study of Sources and Iconography

Summary

Akmenynė, now a village in the Šalčininkai district, was known at first just as a privately-owned land, and later as an estate called Kamionka, a Polish name deriving from the name of the river Kamena. Based on iconographic materials and other relevant documents kept in the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences, the present article aims to discuss the architecture of the wooden church built in 1928–1929 and its interior equipment, as well as a wooden manor that had existed in the 17th century – the early 19th century and a wooden church that had stood on its estate.

In the mid-17th century, the Akmenynė estate consisted of a wooden house and farm buildings. In the 18th century, the walls of the main room of the representational house were upholstered with fabric and paper and decorated with paintings. In the second half of the 17th century, there had already been built the wooden church equipped with liturgical vessels and other attributes. It had two paintings depicting the Holy Virgin Mary and St. Bishop Stanislaus, with three more pictures, those of the Virgin Mary, Our Lord Jesus, and St. Antony of Padua.

One of the authors (or the only author) of the Project of the present Church of St. Terese of the Holy Infant Jesus could have been the manager and work supervisor of the construction on this church, Anton Filipowicz-

Dubowik. Most of its equipment and inventory was made and acquired in the end of the third decade and in the fourth decade of the 20th century. The painting of St. Terese of the Holy Infant Jesus is different in composition from other pictures, which were painted based on the first portrait images of the saint. Such items as the holy water font created by the stonecutter J. Szemetowicz based on a drawing by an unknown artist and the sacristy cabinet acquired by the efforts of the painter Piotr Żyngiel testify to the collaboration between the parish priest of the Akmenynė church and painters who studied at the Faculty of Art of the Vilnius Stephen Batory University. Most of the liturgical vessels were produced by Michael Newiadomski's Vilnius workshop of liturgical supplies, and one of the reliquaries, by the Charewicz factory of liturgical vessels. It may be assumed that an unknown author who created the linocut *The Stations of the Cross*, as well as craftsmen of a few Vilnius workshops who produced liturgical vessels and other supplies could have used projects and drawings of Gracian Achrem-Achremowicz.

Keywords: Akmenynė church on the manor estate in the 17th – early 19th century; Church of St. Terese of the Holy Infant Jesus in the early 20th century; architecture; inventory; creators.

*Įteikta 2021 m. gruodį
Pataisyta ir papildyta 2022 m. spalį*